

Monitorings par Eiropas Savienības Austrumu partnerību

Nr. 2/novembris-decembris 2013

Austrumeiropas politikas pētījumu centrs (APPC) piedāvā otro monitoringu par Eiropas Savienības Austrumu partnerības (AP) tematiku. Tajā vēstīts par starptautiskām publikācijām, jaunākajiem notikumiem un pasākumiem. Iekļauti arī APPC pētnieku sagatavoti raksti par AP aktualitātēm.

Aizvadītā perioda apskats:

Novembrī Eiropas Savienības Austrumu partnerības jautājums lielā mērā pagāja Ukrainas zīmē. Politiskās spēles noteikumi bija izveidojušies tādi, ka AP dalībvalstīm izvēles iespējas bija savstarpēji nesavienojamas – gan kādas AP dalībvalsts izvēle Eiropas Savienības virzienā izslēdza iespēju tai vienlaicīgi ārpolitiski tuvināties un stiprināt attiecības ar Krievijas iecerēto Muitas savienību, gan arī otrādi – izvēle tuvināties ar Eiropas Savienību samazināja Eirāzijas savienības izveides perspektīvas.

Ukrainas situācijas attīstību novembrī nosacīti var iedalīt divos posmos: pirmajā – līdz AP samitam Viļņā (2013. g. 28.–29. novembris) un otrajā – pēc samita beigām. Vislielākā uzmanība novembrī tika pievērsta Ukrainas izvēles gaidām. Bija skaidrs, ka Ukrainas asociācijas līguma noslēgšana Viļņas samita laikā būtu būtisks šķērslis Krievijas plāniem panākt bijušās PSRS telpas reintegrāciju. Ukrainas lēmuma svarīgumu daži vērotāji pat salīdzināja ar ģeopolitisku izvēli starp Eiropas Savienību un Eirāzijas savienību.

Krievija turpināja izdarīt politisku un ekonomisku spiedienu, lai atturētu Ukrainu no šādas izvēles un iesaistītu to Eirāzijas integrācijas procesā. Izskanēja draudīgi Krievijas amatpersonu un politiķu izteikumi Ukrainai par ekonomiskām sankcijām, vīzu režīma ieviešanu utt., ja Ukraina izšķirtos par asociācijas līguma parakstīšanu. Krievijas spiediens un ārpolitiskā retorika arvien vairāk pieauga, jo tuvāk nāca Viļņas samita datums. Ukrainas eiroleģitācijas kurss Krievijā tika uztverts ievērojami saasinātāk nekā vairāku citu AP valstu līdzīgi centieni.

Iepriekšējos mēnešos Ukrainas politiskā vadība (prezidents, parlaments, valdība) bija realizējusi likumdošanas pasākumus eiroleģitācijas virzienā, kas vedināja domāt par valsts ārpolitiskās vadības visai stingru apņemšanos turpināt šādu kursu. Tomēr nebija garantēts, ka Ukrainas un Eiropas Savienības asociācijas līguma parakstīšana notiks, lielā mērā ES iebildumu dēļ pret selektīvo tiesvedības praksi Ukrainā un šīs valsts prezidenta autoritāro vadības stilu. Pastāvēja arī bažas, ka, Ukrainas vadībai argumentējot ar ekonomiskām grūtībām patlaban un tuvākajā laikposmā, diplomātiski „spēlējot uz abām pusēm”, cenšoties panākt iespējami labākus ekonomiskās sadarbības nosacījumus gan ar Eiropas Savienības valstīm, gan Krieviju, „var pāriet pieļaujamo robežu un pazaudēt visu spēli”.

Pirms Viļņas samita bija vērojami signāli, ka līguma parakstīšana varētu nenotikt. Ukrainas parlaments neatbalstīja nevienu no likumprojektiem, kas ļautu notiesātajai bijušajai premjerministrei Jūlijai Timošenko doties ārvalstīm. Šāda likumprojekta pieņemšana bija viena no galvenajām ES prasībām. Īsi pirms samita Ukrainas valdība paziņoja, ka aptur asociācijas līguma parakstīšanas sagatavošanas procesu, un argumentēja, ka šāds lēmums pieņemts „Ukrainas nacionālās drošības garantēšanai”, ņemot vērā to, kādas sekas tā parakstīšana atstātu uz tirdzniecības apjomiem ar Krieviju. Šis lēmums daudzus ir vedinājis domāt, ka šāds lēmums ir Krievijas spiediena rezultāts.

Viļņas samita laikā iestājās politiskas izšķiršanās brīdis. Bija redzams, ka Ukrainas prezidents cenšas panākt Ukrainai iespējami labākus „pārejas perioda” nosacījumus un ES finansiālo atbalstu Ukrainas ekonomikas restrukturizācijai. Janukovičs paziņoja, ka Ukrainai kopā ar ES būtu jāizstrādā ekonomiskās palīdzības plāns Ukrainas atbalstam, lai mazinātu sākotnējā perioda negatīvās ekonomiskās sekas, kuras „pārejas periodā” izjustu vismazāk aizsargātā Ukrainas iedzīvotāju daļa, un ka šādas ekonomiskās palīdzības programmas pieņemšana varētu atvieglot asociācijas līguma parakstīšanu nākotnē. Janukovičs argumentēja, ka Ukrainas iekšpolitiskā situācija nedod iespēju viņam pašlaik parakstīt asociācijas līgumu, bet, ka Ukraina vēlētos parakstīt šādu līgumu netālā nākotnē. Samita laikā Janukovičs ES pārstāvjiem vairākas reizes izteicās par Krievijas spiedienu.

ES vadošās amatpersonas Viļņas samita laikā vēl līdz pēdējam brīdim pauda gatavību noslēgt līgumu ar Ukrainu, tomēr līgums netika parakstīts. ES pārstāvji deklarēja, ka atstāj durvis vaļā Ukrainai līguma slēgšanai nākotnē. Viļņas samitā tika uzsvērts, ka Krievijai ir jāsežjas pie sarunu galda ar ES amatpersonām, lai runātu par Austrumu partnerību un priekšrocībām, ko tā var dot arī Maskavai.

Ar Gruziju un Moldovu asociācijas līgumi tika parafēti, kā iecerēts, un ES uzsvēra būtisku panākto progresu attiecībās ar šīm valstīm. ES Padomes priekšsēdētājs Hermans van Rompejs un Eiropas Komisijas priekšsēdētājs Žozē Manuels Barrozu atsevišķā paziņojumā uzsvēra, ka „tā ir mūsu partnervalstu suverēna izvēle – izvēle, kurai nevajadzētu būt pakļautai ārējam spiedienam un kuras pamatā ir savu pilsoņu intereses – pieņemt ES piedāvājumu, kas ietver vajadzīgo vērtību un standartu ievērošanu. Eiropas Savienība joprojām būs atvērtāka un atbalstošāka tiem, kuri vēlas iesaistīties reformās un modernizācijā”.

Pēc Viļņas samita beigām daļa ekspertu pauda skepsi, uzskatot, ka pēc Ukrainas noraidošā lēmuma AP ir cietusi neveiksmi, un ka ģeopolitiskajā cīņā Krievija ir guvusi uzvaru, bet Eiropas Savienība – zaudējusi, un ka Briselei tagad ir jāizvērtē pieļautās kļūdas. Citi analītiķi ir pauduši optimiskāku uzskatu, ka ES sākotnējā neveiksme nenozīmē cerību izzušanu AP valstu eiropas integrācijas procesu īstenošanā, un ka AP darbība faktiski tikai tagad sākas. Tiek sagaidīts, ka 2014. gadā tiks noslēgts asociācijas līgums ar Moldovu un Gruziju, kā arī panākts progress bezvīzu režīma noslēgšanā ar Moldovu.

Ukrainas politiskā vadība jau Viļņas samita dienās saskārās ar opozīcijas (eiropas integrācijas piekritēju) ielās paustām prasībām Ukrainas prezidentam un valdībai atgriezties uz eiropas integrācijas ceļu. Lai gan Ukrainas prezidents sākotnēji televīzijā demonstrēja atbalsta

aplāusis ielās sanākušajiem eiointegrācijas piekritējiem un vēlāk nosodīja vardarbību pret protestētājiem, pašreizējā Ukrainas ārpolitiskās vadības nostāja drīzāk liecina par turpinājumiem manevrēt starp Eiropas Savienību un Krieviju gan Ukrainas ietekmīgu ekonomisko aprindu, gan paša Janukoviča interesēs (lai nodrošinātu viņa otrreizēju ievēlšanu prezidenta amatā 2015. gadā). Taču iekšpolitiskā situācija Ukrainā ir saspīlēta, un risinājumu nāksies meklēt jau tuvākajās dienās un nedēļās. Decembris nesola mierīgu politisko klimatu Ukrainā.

APPC pētnieku publikācijas:

- APPC valdes priekšsēdētājs Ainārs Lerhis iztirzā Ukrainas situāciju pirms Viļņas samita, kad pastāvēja cerības par šīs valsts eiointegrācijas kursa stabilizāciju, tomēr bija redzami asociācijas līguma noslēgšanai nelabvēlīgie faktori un valsts vadības ārpolitiskie un iekšpolitiskie manevri.

<http://www.delfi.lv/news/comment/comment/ainars-lerhis-ukraina-geopolitiskas-izveles-prieksa.d?id=43790116>

- APPC izpilddirektors Andis Kudors apskata Krievijas valstij piederošā televīzijas kanāla „Rossija-1” 1. decembra raidījumā „Vesti nedēļi” („Nedēļas ziņas”) žurnālista D. Kiseļova paustos tendenciozos apgalvojumus saistībā ar neseno ES AP samitu Viļņā. Zīmīgi, ka raidījuma vadītājs D. Kiseļovs dažas dienas pēc minētā raidījuma tika iecelts par Krievijas prezidenta izveidotās jaunās informatīvās aģentūras „Krievija šodien” vadītāju.

<http://www.ir.lv/2013/12/11/krievijas-televizija-cina-par-ukrainu>

- APPC pētnieks Rinalds Gulbis analizē iekšpolitiskās situācijas attīstību Ukrainā pēc Viļņas samita un vērš uzmanību uz Ukrainas varas elītu nostāju, kuras ap sevi pulcē politiķus, oligarhus, drošības struktūru pārstāvjus un biznesa aprindu cilvēkus. Pētnieks analizē konceptuālas atšķirības ES un Krievijas piedāvājumā Ukrainai, kā arī šīs valsts ekonomisko situāciju, ievērojamo ekonomisko atkarību no Krievijas un opozīcijas sašķeltību Ukrainā.

<http://www.delfi.lv/news/comment/comment/rinalds-gulbis-ukraina-brivibas-meginajums.d?id=43881558>

Iesakām izlasīt:

- Center for Transatlantic Relations, School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University pētnieka Taras Kuzio analīze par nepieciešamību pārskatīt ES Austrumu partnerību. T. Kuzio uzsver Austrumu partnerības valstu atšķirības un no tām izrietošo nepieciešamību pielāgot ES divpusējās attiecības ar šīm valstīm, lai tās būtu, piemērotākas valstu interesēm un situācijai.

<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/eu-needs-to-rethink-its-eastern-partnership-policy>

- Laikraksta „Kommersant” žurnālisti Sergejs Sidorenko un Vladimirs Solovjovs sniedz ieskatu Viļņā notikušajā ES Austrumu partnerības samitā, tai skaitā aprakstot Ukrainas prezidenta Viktora Janukoviča un ES dalībvalstu līderu savstarpējās sarunas.
<http://kommersant.ru/doc/2357235>
- Carnegie pētījumu centra pētniece Lilija Ševcova piedāvā Viļņas ES Austrumu partnerības samita vērtējumu, arī analizējot cēloņus Ukrainas lēmumam atlikt asociācijas līguma parakstīšanu. Starp cēloņiem tiek minēta ES nespēja pārliecināt Ukrainu un piedāvāt tai papildus stimulus izvēles izdarīšanai.
<http://carnegie.ru/eurasiaoutlook/?fa=53759>
- Carnegie pētījumu centra Maskavā direktora Dmitrija Treņiņa analīze par Ukrainas lēmumu atlikt asociācijas līguma parakstīšanu ar ES. D. Treņins argumentē, ka Ukrainas tuvināšanās Krievijai un iespējamā dalība Muitas savienībā radīs ievērojamas problēmas Krievijai. Krievijas stagnējošā ekonomika nespējot uzturēt Ukrainas un pārējo Muitas savienības valstu prasības pēc solītajiem ekonomiskajiem labumiem.
<http://ej.uz/carnegie>
- Somijas starptautisko attiecību institūta ES Austrumu kaimiņu un Krievijas pētniecības programmas vadītāja Arkādija Mošes analīze par Viļņas samitu un nepieciešamajiem soļiem ES Austrumu partnerības uzlabošanā. A. Mošes argumentē, ka ES tās iekšējā plurālisma dēļ nevar būt sekmīgs ģeopolitisks spēlētājs, bet organizācijas vara vienmēr ir izrietējusi no tās aizstāvētajām vērtībām un normām. ES ir jāturpina sadarboties ar tām Austrumu partnerības valstīm, kuras ir gatavas pieņemt šīs vērtības, nevis īstenot tikai ārējas reformas.
http://www.fii.fi/fi/publication/384/the_eu_s_defeat_in_vilnius/#.Up73scR7L01
- Carnegie Europe pētījumu centra pētnieka Jana Tečau raksts par to, kādēļ Ukrainas lēmumu atlikt asociācijas līguma parakstīšanu ar ES nevajadzētu vērtēt kā ES sakāvi. J. Tečau uzsver, ka Ukrainas gadījums parādīja, ka, pateicoties Krievijai, ES Austrumu partnerība ir pārvērsta par ģeopolitisko cīņu. Sekojot šīm izmaiņām, ES ir nācies pielāgot tās ārpolitiku, lai tā nezaudētu tās efektivitāti un pat, ja V. Janukovičs izlēma atlikt tuvināšanos ES, organizācija parādīja spēju aizstāvēt savu pozīciju.
<http://www.carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=53715>
- Slovērijas Atlantiskās komisijas, Centrāleiropas politikas institūta un Austrumeiropas studiju centra sadarbībā tapusi analīze par Moldovas ekonomisko (enerģētikas u.c.), iekšpolitisko un ārpolitisko situāciju Moldovā un iespējamo attīstību pēc AP Viļņas samita. Autori runā par izvēli Moldovā starp „Eiropas” un „Eirāzijas” modeļiem un

uzskata, ka Eiropas Savienībai būtu jāpalielina atbalsts Moldovai pēc Ukrainas lēmuma apturēt asociācijas līguma parakstīšanas procesu ar ES.

http://www.cepolicy.org/sites/cepolicy.org/files/attachments/moldova_reality_check_-_second_non-paper_-_final_version_0.pdf